
**ԴՍՏԱՎՈՐԻՆ ԿԱՐԳԱՊԱՀԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ
ԵՆԹԱՐԿԵԼՈՒ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ԴՍՏԱԿԱՆ ԱԿՏԸ
ՆՈՐ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՈՎ ՎԵՐԱՆԱՅԵԼՈՒ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԴՍՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԻՄՔ**

ՎԱՅԵ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի լիարժեք դատական պաշտպանությունն առաջին հերթին պայմանավորված է դատական իշխանության՝ որպես արդարադատության իրականացման ինստիտուցիոնալ-գործառնությամբ համակարգի, ինչպես նաև դատավորի՝ որպես դատական իշխանության անմիջական և միակ կրողի¹, համապատասխանաբար՝ արդարադատություն իրականացնելու իրավասությամբ օժտված անձի² գործունեության արդյունավետությամբ: Ընդ որում, դատական իշխանության լիարժեք և արդյունավետ գործառնությունը եթադրում է ՀՀ իրավական համակարգում կազմակերպարավական այնպիսի երաշխիքների ամրագրում, որոնք առավելագույնս ուղղված կլինեն դատարանների և դատավորների սահմանադրաիրավական կարգավիճակից բխող խնդիրների իրացմանը, որպիսի պայմաններում կապահովվեն արդարադատության իրականացման հիմնական որակական հատկանիշները, դատական համակարգի անկախությունը, այդ թվում՝ դատավորի սոցիալ-իրավական պաշտպանվածությունը: Այս հիմնադրույթների կենսագործումն ապահովող իրական և անհրաժեշտ օրենսդրական երաշխիքների բացակայությունը դատարանի անկախության սկզբունքը կվերածի ձևական իրողության, և այդպես էլ այն կյանքի չի կոչվի³: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հատուկ ընդգծել է, որ դատավորի անկախությունը, լինելով վերջինիս սահմանադրաիրավական կարգավիճակի բաղկացուցիչ տարր, կոչված է ապահովելու դատական իշխանության ինքնուրույնությունը. այն հանրային շահերի, այդ թվում՝ արդարադատության շահի կարևորագույն նախապայման

¹ Դատավորի այդպիսի բնորոշում է տրվել ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2006 թվականի սեպտեմբերի 20-ի ՄԴՈ-647 որոշմամբ (ՀՀՊՏ 2006.11.01/56(511)), (11-րդ կետ):

² ՀՀ դատական օրենսգրքի (ՀՀՊՏ 2007.04.18/20(544)) 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր դատավոր օժտված է արդարադատություն իրականացնելու իրավասությամբ:

³ Տե՛ս «Դատավորի ձեռնարկ», գիտագործնական վերլուծություն (հեղինակային խումբ), Եր., 2010, էջ 22:

Է⁴: Հարկ է նշել նաև, որ քննարկվող հիմնադրույթները, բխելով միջազգային իրավական փաստաթղթերից, ստացել են սահմանադրական ձևակերպում (ՀՀ Սահմանադրության 94 և 97 հոդվածներ) և կանխորոշել են ազգային օրենսդրության զարգացման հիմնական միտումներն ու ուղղությունները: Այս առումով հատկապես կարևորվում են «Դատավորների կարգավիճակի մասին» 1998 թվականի հուլիսի 10-ի եվրոպական խարտիան և Եվրոպական խարտիայի պարզաբանման հուշագիրը, ՄԱԿ-ի Գլխավոր վեհաժողովի կողմից 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ի թիվ 40/32 և 1985 թվականի դեկտեմբերի 13-ի թիվ 40/46 բանաձևերով հաստատված՝ «Դատական մարմինների անկախության հիմնարար սկզբունքները» և դրա հավելվածը՝ ՄԱԿ-ի Գլխավոր վեհաժողովի կողմից թիվ 2200A(XXI) բանաձևով հաստատված «Դատավորների վարքագծի բանգալորյան սկզբունքները», Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի 1994 թվականի հոկտեմբերի 13-ի «Դատավորների անկախության, արդյունավետության ու դերի մասին» թիվ R(94)12 և 2010 թվականի նոյեմբերի 17-ի՝ «Դատավորների անկախության, գործունեության արդյունավետության և պատասխանատվության մասին» թիվ CM/Rec(2010)12 հանձնարարականները, ԵԱՀԿ/ԺՄԻԳԻ՝ «Արևելյան Եվրոպայում, Հարավային Կովկասում, Կենտրոնական Ասիայում դատական անկախության վերաբերյալ Կիևյան հանձնարարականները»⁵, Վենետիկի հանձնաժողովի մի շարք եզրակացություններ ու զեկույցներ⁶ և այլն:

Դատական իշխանության արդյունավետ գործառության և դատավորի անկախության իրավական երաշխիքների ապահովման հիմնախնդիրները թե՛ իրավակիրառ, թե՛ զուտ գիտական առումներով միշտ էլ իրավաբան գիտնականների, վերլուծաբանների ուշադրության կենտրոնում են գտնվել, որպիսի պայմաններում դատավորների անկախության ապահովման սահմանադրաիրավական խնդրի հետ մեկտեղ քննարկվել են նրանց պատասխանատվության ենթարկելու հարցերը՝ դրանք դիտարկելով իրավական փոխկապվածության մեջ⁷: Սա-

⁴ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի թիվ ԳԴ5/0022/01/10 որոշումը, կետ 34:

⁵ Տե՛ս <http://www.osce.org/ru/odihr/73488?download=true> կայքում:

⁶ Տե՛ս [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JD\(2009\)001-rus](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JD(2009)001-rus) կայքում և այլն:

⁷ Տե՛ս **Գ. Ղազինյան, Ա. Հովհաննիսյան**, Նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտման հիմքով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելը և դրա իրավական հետևանքները, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն», 2015, № 1 (16), էջ 13-25, **Хачатурян Д. М.** Независимость судей в Республике Армения: судоустройственные и уголовно-процессуальные гарантии. Автореферат дисс.... уч. ст. канд. юрид. наук. Ер., 2000, **Ս. Ռ. Մարաբջան**, Դատական ակտերի վերանայման հնարավորությունը դատավորի կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու մասին Արդարադատության խորհրդի որոշման հիման վրա // Դատական իշխանություն, թիվ 3/140, մարտ 2011, էջ 29-30, **Գ. Մուղնեցյան, Տ. Ավետիսյան**, Դատավորի կարգապահական պատասխանատվության սահմանադրաիրավական բնույթը, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն», 2016, № 3:

կայն կատարված հետազոտությունները հիմնականում միտված են եղել Արդարադատության խորհրդի կողմից դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերի և պայմանների, ինչպես նաև այս ինստիտուտի սահմանադրականության հարցը որոշելուն, այդ թվում՝ խնդրո առարկայի իրավակարգավորմանը վերաբերող միջազգային փորձի ուսումնասիրությանը: Ընդ որում, հեղինակները հանգել են տարբեր՝ երբեմն իրար հակասող հետևությունների: Մասնավորապես, մի դեպքում նշվել է, որ Արդարադատության խորհրդի (այսուհետ՝ նաև ԱԽ)՝ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու գործառույթի և դրա իրացման հետևանքով ձևավորված գործնական հարաբերությունների համակարգային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ ԱԽ-ի դերը ինստիտուցիոնալ առումով ճիշտ չի ընկալվում: Մասնավորապես՝ օրենսդրի կողմից ԱԽ-ի դերը դատական օրենսգրքով որոշակիորեն հեռացվել է ԱԽ-ի սահմանադրաիրավական դերից: Դատական օրենսգրքի դրույթները գործնականում իրացնելիս որոշ դեպքերում ԱԽ-ն փաստացի դառնում է դատական ատյան, որի որոշումները, դրանցում նյութական և դատավարական նորմերի վերաբերյալ տեղ գտած մեկնաբանությունները և դիրքորոշումները կաշկանդում են դատավորներին: Մինչդեռ վերջինիս սահմանադրաիրավական գործառույթները ԱԽ-ին վերագրում են բոլորովին այլ էություն, և ստեղծված իրավիճակը ուղղակիորեն չի համապատասխանում ՀՀ Սահմանադրության 91 հոդվածին⁸:

Մյուս դեպքում դատավորների կարգավիճակի իրավակարգավորման միջազգային փորձի և կարգապահական պատասխանատվության ինստիտուտի սահմանադրաիրավական առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունից⁹ հեղինակները հանգել են եզրակացության, որ պետք է բացառել նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտման հիմքով դատավորին ԱԽ-ի կողմից կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելը: Հակառակ դեպքում օրենսդրական նման կարգավորումը կասկածի տակ է դնում դատական ամբողջ համակարգի արդյունավետությունը՝ անվստահություն սերմանելով այդ համակարգի առանձին ատյանների կողմից իրենց գործառույթները պատշաճ իրականացնելու նկատմամբ: ՀՀ արդարադատության խորհուրդը կկարողանա իրացնել վերը նշված գոր-

⁸ Տե՛ս **Գ. Մուղնեցյան, Տ. Ավետիսյան**, նշվ. աշխ.:

⁹ Տե՛ս Բսպանիայի Թագավորության կենտրոնական դատական խորհրդի կարգավիճակի և լիազորությունների վերլուծություն, http://www.poderjudicial.es/cgpi/es/Poder_Judicial/Consejo_General_del_Poder_Judicial/Informacion_Institucional/Que_es_el_CGPI/Mision, Ֆրանսիայի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 259.15 հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետի և Բարձրագույն խորհրդի կարգավիճակի վերլուծություն, http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&table_name=loi&cn=1967101002, Մոլդովայի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի 2010 թվականի դեկտեմբերի 14-ի թիվ 28 որոշումը, կետ 7.4 http://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2010/h_28.pdf:

ծառայողը միայն այն դեպքում, երբ վերադաս դատարանը ստորադաս դատարանի կայացրած անօրինական դատական ակտը բեկանի (փոփոխի), և դրանով հիմնավորվի, որ արդարադատություն իրականացնելիս դատավորի կողմից չարամտորեն կամ կոպիտ անփութությամբ թույլ է տրվել նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտում¹⁰:

Մեկ այլ դեպքում իրավաբանական գրականության մեջ հանդիպում ենք ներկայացված մոտեցումներին տրամագծորեն հակադիր եզրահանգման. դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ ԱԽ-ի որոշումը կարող է օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի վերանայման իրական հիմք լինել¹¹: Նման պայմաններում այն դատական ակտը, որը կայացնելիս դատավորի կողմից թույլ է տրվել նյութական կամ դատավարական օրենքի ակնհայտ և կոպիտ խախտում, ոչ միայն չի կարող համապատասխանել օրինականության, հիմնավորվածության, արդարության չափանիշներին և ունենալ դաստիարակչական նշանակություն, այլև այդ ակտը օրինական ուժի մեջ թողնելու պայմաններում կարող է կասկածի տակ դնել արդարադատության համակարգի հեղինակությունը:

Մեր կարծիքով, դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու ինստիտուցիոնալ-գործառնության շրջանակներում հատկությունների և դրա իրավական հետևանքների վերլուծությունը անհրաժեշտ է վերաիմաստավորել բոլորովին այլ տեսանկյունից, այն է՝ ԱԽ-ի սահմանադրաիրավական կարգավիճակի և փաստացի դերի միջև հակասություններ բացահայտելու կամ նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ կամ կոպիտ խախտումներին գնահատական տալու իրավասության իրավաչափությունը գնահատելու փոխարեն ավելի ճիշտ կլիներ կենտրոնանալ դատական իշխանության սահմանադրական խնդրի, արդարադատության իրականացման վերջնական արդյունքների, մասնավորապես՝ սուբյեկտիվ իրավունքների ճիշտ և արդյունավետ պաշտպանության կառուցակարգերի ապահովման, այդ թվում՝ քննարկվող հիմքով դատական ակտը վերանայելու հնարավորությունն ապահովելու հիմնախնդրի վրա: Այս առումով ելակետային պետք է համարել հետևյալ հարցադրումների պարզաբանումը.

- որքանո՞վ են նույնանում վերաքննության կամ վճռաբեկության կարգով դատական ակտը վերանայելու և դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վարույթի շրջանակներում նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի խախտումները հաստատելու առանձնահատկությունները,
- միջազգային-իրավական և սահմանադրական տեսանկյունները

¹⁰ Տե՛ս **Գ. Ղազիկյան, Ա. Հովհաննիսյան**, նշվ. աշխ., էջ 20:

¹¹ Տե՛ս **Ս. Ռ. Մարաբյան**, նշվ. աշխ., էջ 29-30:

րից իրավաչափ է արդյոք դատավորի կարգապահական պատասխանատվության վարույթի շրջանակներում նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումների դրսևորումներին իրավական գնահատական տալը,

- արդյոք նպատակահարմար է դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու մասին որոշումը դիտարկել նոր հանգամանքների շրջանակներում, և ի՞նչ նշանակություն կարող է ունենալ այն գործին մասնակցող անձանց սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի վերականգման գործում:

Ներկայացված հիմնախնդիրների բացահայտման համար էմպիրիկ-մեթոդաբանական հիմք են ՀՀ արդարադատության խորհրդի գործունեության վերլուծությունը, այս ինստիտուտի կարգավորմանն ուղղված սահմանադրական, միջազգային իրավական, ճյուղային օրենսդրությունը, ինչպես նաև խնդրո առարկայի վերլուծության վերաբերյալ վերը ներկայացված հիմնական տեսական ուղղությունները:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ նաև ՔԴՕ) 203.33 հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ նոր հանգամանքները դատական ակտի վերանայման հիմք են, եթե Արդարադատության խորհուրդն ընդունել է որոշում, որով տվյալ դատական ակտը կայացրած դատավորը ենթարկվել է կարգապահական պատասխանատվության ՀՀ դատական օրենսգրքի 153 հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերով նախատեսված հիմքերից որևէ մեկով, այն է՝ նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտումը: ՀՀ ՔԴՕ-ի 226-228 հոդվածների և ՀՀ դատական օրենսգրքի 153 հոդվածի համակարգային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ վերաքննության կամ վճռաբեկության վարույթների շրջանակներում դատարանի հիմնական առաքելությունը դատական սխալի գործի ելքի վրա ազդող նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումներին իրավական գնահատական տալն ու այն վերացնելն է: Մասնավորապես, ՀՀ ՔԴՕ 227 հոդվածի 2-րդ և 228 հոդվածի 1-ին մասերի համաձայն՝ նյութական իրավունքի նորմի խախտումը կամ սխալ կիրառումը վճռի բեկանման հիմք է, եթե հանգեցրել է գործի սխալ լուծման, իսկ դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումը կամ սխալ կիրառումը վճռի բեկանման հիմք է, եթե հանգեցրել է կամ կարող էր հանգեցնել գործի սխալ լուծման: Դատարանի ըստ էության ճիշտ վճիռը չի կարող բեկանվել միայն ձևական նկատառումներով: Իրավասու դատարանն այս դեպքում առաջնահերթ պարզում է, թե նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմի խախտումը ինչ ազդեցություն ունի գործի ելքի վրա, կարող է այն հանգեցնել դատական ակտի բեկանման, կամ առկա է արդյոք դատական ակտի անվերապահ բեկանման հիմք, թե ոչ: Մինչդեռ կարգապահական վարույթի շրջանակներում Արդարադատության խորհրդի հիմնական խնդիրը ոչ թե դատական ակտի

բեկանման հանգեցնող նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի խախտումները բացահայտելն ու դրանց համարժեք իրավական գնահատական տալն է, այլ այդպիսի խախտումների ակնհայտ և կոպիտ լինելու հանգամանքը, դատավորի կողմից խախտումները չարամտորեն կամ կոպիտ անփութությամբ կատարելու փաստը պարզելն է: Ասվածը հիմնավորվում է ՀՀ դատական օրենսգրքի 153 հոդվածի 3-րդ մասի ձևակերպմամբ, որի համաձայն՝ դատական ակտը բեկանելը կամ փոփոխելն ինքնին չի առաջացնում այդ ակտը կայացրած դատավորի պատասխանատվություն: Հետևում է, որ նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմի խախտումը, որը հանգեցնում է դատական ակտի բեկանման, կարգապահական պատասխանատվություն կառաջացնի միայն այն դեպքում, երբ այդպիսի խախտումը թույլ է տրվել ակնհայտ կամ կոպտորեն: Բացի դրանից, կարգապահական վարույթի շրջանակներում իրավունքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտումներին իրավական գնահատական տալու Արդարադատության խորհրդի պարտականությունն ընդհանրապես պետք չէ պայմանավորել վերադաս դատական աստիճանների կողմից դատական սխալի արձանագրման փաստով: Կարող են բազմաթիվ դեպքեր լինել, երբ դատական ակտի վերանայման վարույթի շրջանակներում, որոշակի սուբյեկտիվ և օբյեկտիվ գործոններով պայմանավորված, իրավունքի նորմի խախտումները դատարանի կողմից համարժեք իրավական գնահատականի ընդհանրապես չարժանանան: Նման պարագայում կարգապահական վարույթի շրջանակներում ԱԽ-ի կողմից իրավունքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտումներն արձանագրելու և համարժեք գնահատականի արժանացնելու փաստը լրացուցիչ երաշխիք կամ իրավական կառուցակարգ է՝ ուղղված գործին մասնակցող անձանց արդար դատաքննության և դատական պաշտպանության իրավունքների իրացմանը, խախտված սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության ապահովմանը: Ընդ որում, ԱԽ-ի ընդունած որոշման հիման վրա դատական ակտի վերանայումն այս իմաստով պետք է դիտարկել գործին մասնակցող անձանց իրավունքների պաշտպանության իրավական կառուցակարգերի ապահովման շրջանակներում՝ այն պայմանավորելով հենց խորհրդի սահմանադրաիրավական խնդիրների ճիշտ ընկալման և իմաստավորման անհրաժեշտությամբ: Մասնավորապես, բացահայտելով ՀՀ արդարադատության խորհրդի սահմանադրաիրավական կարգավիճակն ու անդրադառնալով վերջինիս լիազորությունների հարցին, ՀՀ սահմանադրական դատարանը 2012 թվականի դեկտեմբերի 18-ի ՍԴՈ-1063 որոշմամբ ՀՀ արդարադատության խորհուրդը դիտում է որպես *դատական իշխանության համակարգի գործառական արդյունավետությունն ապահովելու հարցում իր սահմանադրական հստակ գործառույթներն ունեցող ու անկախ գործող ենթահամակարգ*: Դատական իշխանության համակարգի գործառական արդյու-

նավետությունն ապահովելու սահմանադրաիրավական խնդրի իմաստավորումն ակնհայտորեն երևում է նաև ՀՀ Սահմանադրության 173 հոդվածի նոր տեքստի բովանդակությունից, որի համաձայն՝ Բարձրագույն դատական խորհուրդը, որին վերապահված են նաև Արդարադատության խորհրդի լիազորությունները, անկախ պետական մարմին է, որը երաշխավորում է դատարանների և դատավորների անկախությունը: Ակնհայտ է նաև, որ թե՛ իրավական և իրավակիրառ, թե՛ գիտական մակարդակներում դատավորի անկախության ապահովման բովանդակային բաղկացուցիչ է վերջինիս իրավական պատասխանատվության ինստիտուտը, որը համակցության մեջ դիտարկվում է դատարանի գործառության արդյունավետության, արդար դատաքննության իրավունքի ապահովման կառուցակարգերի շրջանակներում: Դատարանի սահմանադրաիրավական առաքելությունն արդարադատություն իրականացնելն է, որն ուղղված է խախտված կամ վիճարկվող սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությանը: Հետևաբար, բոլոր այն դեպքերում, երբ դատարանը՝ որպես արդարադատության իրականացման ինստիտուցիոնալ-գործառությային համակարգի սուբյեկտ, ինչպես նաև դատավորը՝ որպես արդարադատություն իրականացնելու բացառիկ իրավատույամբ օժտված անձ, շեղվում է իր սահմանադրական խնդրից, նման խախտումները համարժեք գնահատականի արժանացնելու և վերացնելու անհրաժեշտություն է առաջանում, որպիսին ապահովելու հիմնական իրավական գործիք է կարգապահական վարույթի շրջանակներում ընդունված որոշման հիման վրա նոր հանգամանքներով դատական ակտի վերանայման ինստիտուտը: Այլ կերպ ասած, եթե դատական իշխանության ոչ արդյունավետ և սխալ գործունեության հետևանքով քաղաքացիական շրջանառության մասնակցի սուբյեկտիվ իրավունքը մնում է անպաշտպան, կամ երբ իրավունքի խախտումները թույլ են տրվել հենց դատարանի կողմից, ապա ԱԽ-ի որոշման հիման վրա նոր հանգամանքներով դատական ակտի վերանայման հնարավորությունն այն լրացուցիչ իրավական երաշխիքն է, որն ուղղված է գործին մասնակցող անձանց իրավունքների պաշտպանությանը: Հակառակ պարագայում արդար դատաքննության և դատական պաշտպանության սուբյեկտիվ իրավունքներն ուղղակիորեն կդառնան անիրացվելի: Եթե ստորադաս դատական ատյանը թույլ է տվել ոչ իրավաչափ վարքագիծ, որի դրսևորումները դատական ակտի բողոքարկումով վերադաս դատական ատյանների կողմից չեն վերացվել, ապա այդպիսի վարքագծի իրավական հետևանքները գնահատելու և սուբյեկտիվ իրավունքները պաշտպանելու, արդարադատության շահերի վրա ունեցած բացասական ազդեցությունը և վերջնական նպատակների հետ համատեղելիությունը որոշելու անհրաժեշտությունն ուղղակիորեն հրամայական պահանջ է դառնում: *Հետևաբար, կարող ենք փաստել, որ կարգապահական վարույթի շրջանակներում*

նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի խախտումները գնահատելու գործընթացը կարևորվում է ոչ թե գործի էլքի վրա ազդեցության կամ դատական ակտի բեկանման հանգեցնելու տեսանկյունից, այլ հստակորեն ունի իրավունքի նորմի խախտումների որակական և բովանդակային նշանակությունը բացահայտելու նպատակ, որպիսի պայմաններում պարզ է դառնում դատավորի ոչ իրավաչափ վարքագծի ակնհայտ լինելու կամ կոպտության, դատարանի չարամտության կամ անփութության աստիճանը, ինչը հիմք է տալիս եզրահանգումներ անելու դատական ակտը կայացրած դատավորի պրոֆեսիոնալիզմի, բարոյաէթիկական հատկանիշների մասին:

Հարկ է նշել, որ արդարադատություն իրականացնելու իրավասությամբ չօժտված մարմնի կողմից դատական ակտի բովանդակության անդրադառնալու, իրավունքի նորմի խախտումները գնահատելու իրավագործության վերաբերյալ միատեսակ մոտեցում չի ձևավորվել ոչ միայն դատական իրավունքի տեսության մեջ, այլև զարգացած իրավական համակարգ ունեցող երկրների խնդրո առարկայի իրավակարգավորմանն ուղղված ճյուղային օրենսդրությամբ և միջազգային-իրավական փաստաթղթերում: Այսպես, Եվրոպական մի շարք երկրների (Բելգիայի Թագավորություն, Ֆրանսիայի Հանրապետություն, Իսպանիայի Թագավորություն և այլն) իրավական համակարգերում դատական խորհուրդների կողմից դատավորներին կամ դատարաններին օրենքի մեկնաբանության կամ կիրառման վերաբերյալ ցուցումներ տալու, դատական ակտերի բովանդակությունը ստուգելու օրենսդրական սահմանափակումներ և արգելքներ են գործում¹²: Սակայն այդ նույն օրենսդրական արգելքների դրսևորումները ևս տարբեր կերպ են մեկնաբանվում: Մասնավորապես, Կենտրոնական դատական խորհրդի կողմից դատարանին օրենքի մեկնաբանության և կիրառության վերաբերյալ ցուցում, հրահանգ, հրաման կամ կարգադրություն տալուց զերծ մնալը դեռևս չի նշանակում իրավունքի նորմի կոպիտ կամ ակնհայտ խախտումներին, ինչպես նաև դատական իշխանությունը հեղինակագրկող վարքագծին գնահատական տալու իրավագործության բացակայություն: Կամ Լիտվայի Հանրապետության «Դատարանների մասին» օրենքի 83 հոդվածի մեկնաբանություններից պարզ է դառնում, որ «Պատվի դատարանի» կողմից դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերից է դատավորի ոչ պրոֆեսիոնալ վարքագիծ դրսևորելը, որի շրջանակներում կարելի է դիտարկել կոպիտ անփութությամբ իրավունքի նորմի խախտումը: Կամ՝ Եթե Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի 1994 թվականի հոկ-

¹² Տե՛ս Բելգիայի Թագավորության, Իսպանիայի Թագավորության Կենտրոնական դատական խորհրդի կարգավիճակի և լիազորությունների և Ֆրանսիայի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 259.15 հոդվածի մեկնաբանություններ, **Voermans W., Albers P.**, Councils for the Judiciary in EU countries, European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), February, 2003, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/textes/CouncilOfJusticeEurope_en.pdf

տեմբերի 13-ի՝ «Դատավորների անկախության, արդյունավետության ու դերի մասին» թիվ R(94)12 և 2010 թվականի նոյեմբերի 17-ի «Դատավորների անկախության, գործունեության արդյունավետության և պատասխանատվության մասին» թիվ CM/Rec(2010)12 հանձնարարականներով, Վենետիկի հանձնաժողովի՝ «Արդարադատության ապահովման համակարգերի արդյունավետությունը» զեկույցում տեղ գտած եզրակացություններով չի խրախուսվում դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վարույթի շրջանակներում դատական որոշումների բովանդակության ստուգումը, ապա ԵԱՀԿ/ԺՄԻԳԻ՝ «Արևելյան Եվրոպայում, Հարավային Կովկասում, Կենտրոնական Ասիայում դատական անկախության վերաբերյալ Կիևյան հանձնարարականների» 25-րդ կետի համաձայն. «Դատավորների նկատմամբ կարգապահական վարույթներով պետք է լուծվեն ենթադրյալ մասնագիտական խախտումների այն դեպքերը, որոնք կոպիտ են, աններելի և խարխլում են դատական իշխանության հեղինակությունը: Դատավորները չպետք է պատասխանատվության ենթարկվեն իրենց որոշումների կամ վճիռների բովանդակության, այդ թվում՝ տարբեր դատարանների կողմից իրավական նորմերի տարաբնույթ մեկնաբանության, դատական սխալների օրինակների կամ դատարանների քննադատության համար»: Հետևում է, որ Կիևյան հանձնարարականները չեն բացառում իրավական նորմի սխալ կիրառման հիմքով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորությունը: Դատավորի աշխատանքը ենթադրում է իրավական նորմի մեկնաբանության, ինչպես նաև ներքին համոզման և մտավոր-տրամաբանական աշխատանքի որոշակի ինքնուրույնություն, որը չի կարելի սահմանափակել կամ դատավորին կաշկանդել կարգապահական վարույթի շրջանակներում կայացված որոշումներով: Սակայն եթե դատավորը քաղաքացիական գործ քննելիս սխալ է կիրառել իրավունքի նորմը՝ չի կիրառել այն օրենքը կամ Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագիրը կամ իրավական այլ ակտը, որը պետք է կիրառեր կամ կիրառել է այն օրենքը կամ Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագիրը կամ իրավական այլ ակտ, որը չպետք է կիրառեր, որի հետևանքով չեն պաշտպանվել քաղաքացիական շրջանառության մասնակցի սուբյեկտիվ իրավունքները, և խարխլվել է արդար դատաքննության կամ դատական պաշտպանության իրավունքը, ինչը վկայում է նաև դատավորի կողմից մասնագիտական պարտականություններն ակնհայտ և կոպտորեն խախտելու մասին, կարող է հանգեցնել կարգապահական պատասխանատվության¹³:

¹³ Խոսքը նաև այն դեպքերի մասին է, երբ դատարանը խախտում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված՝ քաղաքացիաիրավական նորմերի կիրառման կանոնները, մասնավորապես, եթե պետք է կիրառեր գործարար շրջանառության սովորույթ, օրենքի կամ իրավունքի անալոգիա, սակայն դա չի արել կամ արել է ոչ ճիշտ հաջորդականությամբ:

ՀՀ դատական օրենսդրության համակարգային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ ԱԽ-ին վերապահված են բոլոր այն իրավական ներգործության միջոցներն ու գործիքները, որոնք անհրաժեշտ են օրենքի նորմերի ակնհայտ կամ կոպիտ խախտումները հաստատելու և համարժեք իրավաբանական գնահատականի արժանացնելու համար: Այսպես, ՀՀ դատական օրենսգրքի 158 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հարցերը քննելիս Արդարադատության խորհուրդը գործում է որպես դատարան: Որպես դատարան գործելիս Արդարադատության խորհրդում գործերի քննության կարգի նկատմամբ կիրառվում են Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի նորմերն այնքանով, որքանով դրանք իրենց էությանմբ կիրառելի են Արդարադատության խորհրդում գործի քննության նկատմամբ և չեն հակասում օրենսգրքի նորմերին: Այս առումով հատկանշական է ՀՀ սահմանադրական դատարանի դիրքորոշումն առ այն, որ «գործում է որպես դատարան» եզրույթի առնչությամբ նկատի պետք է ունենալ Արդարադատության խորհրդի գործունեության կարգը, այլ ոչ թե նրա՝ որպես արդարադատություն իրականացնող դատարանի գործառական դերը¹⁴: ՀՀ սահմանադրական դատարանի այս դիրքորոշումը հիմք է հանդիսացել, որ ՀՀ դատական օրենսգրքի 153 հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով նախատեսված հիմքերով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու իրավասությունը համարվի արդարադատություն իրականացնելու հակասահմանադրական իրավագործություն: Մեր կարծիքով, անհրաժեշտ է հստակ տարբերակել դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վարույթի շրջանակներում իրավունքի նորմերի խախտումները հաստատելու՝ ԱԽ-ի խնդրային և նպատակային ուղղվածությունը: Կարգապահական վարույթը միանշանակորեն արդարադատություն համարել չի կարելի. այս պարագայում վարույթն իրականացնող մարմնի խնդիրն արդարադատություն իրականացնելը և գործին մասնակցող անձանց սուբյեկտիվ իրավունքի անմիջական պաշտպանությունը չէ, այլ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքի առկայությունը ստուգելը և համապատասխան որոշում կայացնելն է: ՀՀ օրենսդրությամբ հստակ սահմանված են ՀՀ դատական իշխանության համակարգի կողմից արդարադատություն իրականացնելու ինստիտուցիոնալ-գործառութային ձևերը, այն է՝ առաջին ատյանի դատարանները սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությունն իրականացնում են քաղաքացիական, քրեական և վարչական գործերն ըստ էության քննելու և լուծելու, իսկ վերաքննիչ և վճռաբեկ ատյանները՝ դատական ակտի վերանայման արդյունքում դրա օրինա-

¹⁴ Տե՛ս ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ 2012 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ՍԴՈ-1063 որոշումը, կետ 6:

կանությունն ու հիմնավորվածությունը ստուգելու միջոցով: ԱԽ-ի որոշումն անմիջականորեն ուղղված չլինելով գործին մասնակցող անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությանը՝ հիմք է, որպեսզի արդարադատություն իրականացնելու բացառիկ իրավագործությամբ օժտված սուբյեկտը՝ դատարանը, վերանայի դատավորի ակնհայտորեն ոչ իրավաչափ վարքագծի հետևանքով կայացված դատական ակտը և դատական սխալի վերացմանն ուղղված համարժեք դատավարական ներգործության միջոցներ կիրառի: Ընդ որում, այս հիմքով դատական ակտի վերանայումը դեռևս ինքնին չի ենթադրում դատական ակտի բեկանում կամ փոփոխություն, քանի որ վերադաս դատական ատյանը պետք է ամեն դեպքում գնահատի նոր հանգամանքի ազդեցությունը գործի ելքի վրա: Այսպես, ՀՀ ՔԴՕ-ի 204.38 հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ դատարանը կարող է չփոփոխել վերանայված դատական ակտի եզրափակիչ մասը, եթե ծանրակշիռ փաստարկների մատնանշմամբ հիմնավորում է, որ նոր հանգամանքներն ըստ էության չէին կարող ազդել գործի ելքի վրա¹⁵: Մասնավորապես, դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտում է համարվում դատավորի կողմից օրենքով չնախատեսված հայցի ապահովման միջոց ձեռնարկելու վերաբերյալ որոշում կայացնելը, որով խախտվել են պատասխանողի իրավունքներն ու օրինական շահերը: Սակայն ԱԽ-ի կողմից դատավորին այս հիմքով կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելը չի կարող նոր հանգամանքով դատական ակտի վերանայման վարությամբ վճռի փոփոխման կամ բեկանման հանգեցնել, քանի որ բացակայում է գործի ելքի վրա բացասական ազդեցությունը¹⁶:

ՀՀ Սահմանադրության նոր տեքստում ևս ամրագրվել է, որ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու, ինչպես նաև Դատական օրենսգրքով սահմանված այլ դեպքերում Բարձրագույն դատական խորհուրդը հանդես է գալիս որպես դատարան (հոդված 175-ի 2-րդ մաս), ինչը նշանակում է, որ կարգապահական վարույթը դատավորի կողմից արդարադատություն իրականաց-

¹⁵ ՀՀ սահմանադրական դատարանը 2011 թ. փետրվարի 25-ի ՍԴՈ-943, 28.09.2012 թ. ՍԴՈ-1049 և մի շարք այլ որոշումներով փաստել է, որ նոր հանգամանքներով դատական ակտի վերանայումը պետք է փաստի ուժով (ipso facto) հանգեցնի դատական ակտի բեկանմանը: Ինչ վերաբերում է իրավասու մարմնի լիազորություններին, ապա ՀՀ սահմանադրական դատարանը նշել է, որ պայմանավորված յուրաքանչյուր կոնկրետ գործի առանձնահատկություններով՝ տվյալ գործը կա մ կարող է ուղարկվել նոր քննության գործը քննած դատարան, կա մ դատական ակտը բեկանած դատարանը կարող է փոփոխել բեկանված ակտը, եթե հաստատված փաստական հանգամանքները հնարավորություն են տալիս առանց նոր քննության կայացնելու նոր դատական ակտ:

¹⁶ Տե՛ս Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Ա. Հովհաննիսյանին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու մասին Արդարադատության խորհրդի թիվ ԱԽ-21-Ո-18 գործի նյութերը:

նելու գործընթացում խախտումներ կատարելու, սահմանադրական պարտականությունները չկատարած կամ ոչ պատշաճ կատարած կամ լիազորությունները չարաշահած դատավորի նկատմամբ իրավական ներգործության միջոցներ կիրառելու՝ Սահմանադրությամբ նախատեսված ընթացակարգ է, որի հիման վրա կայացված որոշումը քաղաքացիական դատավարությունում առաջացնում է օրենքով կանխորոշված իրավական հետևանքներ:

ՀՀ ՔԴՕ 204. 33 հոդվածի 3-րդ մասը նոր հանգամանքով դատական ակտի վերանայման հիմք է համարում նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտման հիմքով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու մասին որոշումը: Նշված իրավանորմի բովանդակային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ որպես նոր հանգամանք գործին մասնակցող անձանց իրավունքների և պարտականությունների վրա ազդեցություն կամ ներգործություն կարող է ունենալ իրավունքի նորմի խախտման փաստը: Մինչդեռ թե՛ օրենսդրական, թե՛ տեսական մակարդակներում նշված հիմնախնդիրն անտեսված է: Մասնավորապես, Արդարադատության խորհրդի որոշումների ուսումնասիրությունից ոչ միայն ակնհայտ են դառնում դրանց պատճառաբանական մասերում առկա նույնաբովանդակ ձևակերպումների և վերլուծությունների առկայությունը, այլև Արդարադատության խորհրդի հայեցողության սահմանները, կարգապահական պատասխանատվության միջոցի ընտրությունը որոշելու կառուցակարգերի, չափորոշիչների բացակայությունը: Այս ամենի հիման վրա ԱԽ-ը կարգապահական վարույթի շրջանակներում հաստատելով նյութական կամ դատավարական օրենքի ակնհայտ և կոպիտ խախտման փաստը, որոշ դեպքերում դատավորին ենթարկել է կարգապահական պատասխանատվության՝ ընտրելով օրենքով նախատեսված պատասխանատվության կոնկրետ միջոցը, սակայն որոշ դեպքերում էլ բավարարվել է հարցի քննարկմամբ¹⁷: Խնդիր չունենալով եզրահանգումներ անելու նշված որոշումների իրավաչափության վերաբերյալ, հարկ ենք համարում նշել, որ օրենսդրորեն նոր հանգամանքներով դատական ակտի վերանայման հնարավորություն պետք է նախատեսել ոչ թե Արդարադատության խորհրդի՝ ՀՀ դատական օրենսգրքի 153 հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով նախատեսված հիմքերից որևէ մեկով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ որոշման, այլ ԱԽ-ի կողմից նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտման փաստը հաստատող ցանկացած որոշման ընդունման պարագայում:

¹⁷ Տե՛ս Արդարադատության խորհրդի 2009 թ. ապրիլի 23-ի ԱԽ-11-Ո-22, 2011 թ. հունիսի 24-ի՝ ԱԽ-13-Ո-17, 2015 թ. ապրիլի 13-ի՝ ԱԽ-13-Ո-15, 2015 թ. ապրիլի 13-ի՝ ԱԽ-13-Ո-16, 2015 թ. ապրիլի 13-ի՝ ԱԽ-13-Ո-17, 2015 թ. ապրիլի 13-ի՝ ԱԽ-13-Ո-18, 2016 թ. ԱԽ-21-Ո-18 և այլ որոշումներ:

Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ կարող ենք փաստել, որ ներկայիս իրավակարգավորման պարագայում դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վարույթը սահմանադրական օրենսդրությամբ նախատեսված ընթացակարգ է, որի շրջանակներում Արդարադատության խորհուրդը (Բարձրագույն դատական խորհուրդը) օժտված է նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտումները հաստատելու՝ վերաքննության կամ վճռաբեկության վարույթներում դատական ակտի բեկանման կամ փոփոխման հանգեցնող իրավունքի նորմերի խախտումները գնահատելու իրավագործությունից ինստիտուցիոնալ-գործառությանին առումով տարբերվող խնդրային և ինքնուրույն սահմանադրաիրավական ուղղվածություն ունեցող իրավագործությամբ: Ընդ որում, ելնելով գործին մասնակցող անձանց արդար դատաքննության և դատական պաշտպանության իրավունքների լիարժեք իրացման անհրաժեշտությունից, նոր հանգամանքով դատական ակտի վերանայման հիմք պետք է համարել ոչ թե դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ որոշում ընդունելու, այլև ԱԽ-ի կողմից նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտումը հաստատելու փաստը՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 204.33 հոդվածի 3-րդ մասում կատարելով համապատասխան փոփոխություն:

Բանալի բառեր - նոր հանգամանք, իրավունքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտում, կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու որոշում, խախտման փաստի հաստատում, վերանայման հիմք, բեկանման հիմք

ВАГЕ ОГАННИСЯН – Решение о привлечении судьи к дисциплинарной ответственности как гражданско-процессуальное основание для пересмотра судебного акта по новому обстоятельству. – Полноценное и эффективное функционирование судебной власти предполагает закрепление таких гарантий в правовой системе, которые обеспечат реализацию задач, вытекающих из конституционно-правового статуса судов и судей. При этом следует обеспечить основные качественные параметры правосудия, независимость судебной системы, а также эффективную защиту прав и законных интересов участников гражданского процесса. В статье проанализированы возможные правовые последствия, возникающие в гражданском процессе в результате применения к судье средств правового воздействия. Такие средства применяются в силу нарушений, допущенных при отправлении правосудия. Кроме того, их можно применить к судье, не выполнившему или ненадлежащим образом выполнившему свои конституционные обязанности или злоупотребившему таковыми. Исходя из необходимости полноценной реализации прав на справедливый процесс и судебную защиту лиц, участвующих в деле, основанием для пересмотра судебного акта должно считаться не решение о привлечении судьи к дисциплинарной ответственности, а подтверждение Советом факта очевидного и грубого нарушения нормы материального или процессуального закона. Необходимо внести соответствующую поправку в п. 3 ст. 204.33 Гражданского процессуального кодекса РА.

Ключевые слова: *новое обстоятельство, очевидное и грубое нарушение нормы права, решение о привлечении к дисциплинарной ответственности, подтверждение факта нарушения, основание для пересмотра, основание для отмены*

VAHE HOVHANNISYAN – *The Decision to Bring a Judge to Disciplinary Responsibility as a Civil-Procedural Ground for the Review of Judicial Act due to New Circumstance.* – Complete and effective functioning of judicial power presumes securing of such guarantees in RA legal system, that are in their maximum intended to the realization of tasks arising from constitutional – legal status of courts and judges and will ensure the main qualitative parameters of justice administration, independence of judicial system, as well as effective protection of rights and legal interests of civil process participants.

The article discusses possible legal consequences arising in civil procedure as a result of a decision adopted in line with the procedure provided by Constitution in regard imposing legal sanctions towards a judge who either has committed violations during justice administration or not performed or improperly performed his/her constitutional obligations or abused them.

The author concludes, that based on the need of full realization of parties' rights to fair trial and judicial protection, the Council's acknowledgment of the fact of clear and grave breach of material or procedural legal norm instead of an adopted decision by the Council to bring a judge to disciplinary responsibility shall serve as the basis for revision of judicial act. It is proposed to amend part 3 of the article 204.22 of the RA Code of Civil Procedure accordingly.

Key words: *new circumstance, clear and grave violation of legal norm, decision to bring to disciplinary responsibility, acknowledgment of the fact of violation, ground for judicial review, ground for overruling*